

М. М. Зеркаль,
доктор історичних наук, професор кафедри історіографії,
джерелознавства та спеціальних
історичних дисциплін Навчально-наукового інституту
історії політології і права, Миколаївський національний
університет ім. В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, Україна

ПЕРША СВІТОВА ВІЙНА І УКРАЇНА: ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

Стаття присвячена періодизації вивчення історії Першої світової війни радянськими та сучасними українськими істориками. Тривалий час дослідження цієї трагічної сторінки історії українського народу і світової цивілізації була під забороною, або тенденційно висвітлювалась. Автор статті аналізує основні тенденції та етапи вивчення Першої світової війни істориками науковцями. Сучасна українська історіографія набуває все більш різноманітного характеру як за предметом дослідження, так і використаними методами. Завдяки новим підходам значно збільшується проблематика та можливості наукових досліджень.

Ключові слова: Перша світова війна, історіографія, дипломатична історія, етнічні спільноти, національна політика, Антанта, Троїстий союз.

Перша світова війна спричинила глобальні цивілізаційні зрушення не лише в європейській, а і в цілому світовій історії. Історичні дослідження намагались визначити не лише зовнішні, а також і глибинні внутрішні процеси цієї події. Навіть перетнувши столітній рубіж дослідження цієї події зберігає свою актуальність та важливість для сучасного і майбутніх поколінь. Історіографічний аналіз наукового доробку стане при нагоді для дослідників військової історії. На цей період припадає значний ривок у розвитку технологій, виробництв, форм політичних та економічних систем, що обумовило перебіг трагічної всесвітньої історії. Залучення значних мас різних національних та поліетнічних держав в збройному протистоянні зумовили трансформацію в сучасні форми національного питання. Політичні еліти вперше зустрілися з потребою враховувати потреби та бажання населення власних держав. Фактично збройний загальноєвропейський конфлікт став передумовою виникнення також Другої світової війни та подальшого драматичного розгортання подій світової історії.

Людські втрати вражали і вражають своїми узагальнюючими цифрами, а тому актуальність аналізу та узагальнення наукових доробків як українських, так і закордонних істориків не відійде на другий план.

Постановка проблеми історіографічних новел Першої світової війни зумовлена її науковим та практичним значенням. В науково-теоретичному плані вивчення зарубіжного наукового доробку дасть можливість виявити об'єктивні закономірності та певні особливості методологічних, концептуальних та політичних передумов створення підходів та концепцій, що важливо для розуміння історичного процесу в цілому. З практичної точки зору важливість полягає у можливості використання світового концептуально-методологічного досвіду українськими істориками.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу наукового доробку істориків виокремити основні підходи до висвітлення подій Першої світової війни. В умовах триваючого збройного протистояння на Сході України перед науковцями рано чи пізно виникне потреба у створенні теоре-

тично обґрунтованої та стрункої конструкції національної історії країни в контексті всесвітнього історичного процесу і при нагоді може стати аналіз подій Першої світової війни, будемо сподіватись що це протистояння не набуде такого глобального протистояння та людських і матеріальних втрат людства в цілому. Методом дослідження обраної автором теми став метод періодизації, який надає можливість простежити динаміку формування проблеми та перспективи подальшого вивчення.

Вбивство 28 червня 1914р. в Сараєво нащадка австро-угорської монархії ерцгерцога Франца Фердинанда та його дружини стали підставою для ультиматуму з боку Австро-Угорщини. Внаслідок оголошення війни Сербії людство стало свідком фантазмагоричного розгортання подальшої трагедії людства: початок мобілізації в Росії, оголошення 1 серпня Німеччиною війни Росії, а 3 серпня – Франції. Далі, 4 серпня 1914р., Англія оголошує війну Німеччині використовуючи порушення бельгійського нейтралітету. Ретельне викладення історичного матеріалу міститься в роботі А. Зайончковського, але в специфічній комуністичній політичній оболонці [72].

В працях Т. Ісламова простежується та обґрунтовується концепція провідної ролі у розв'язанні війни Австро-Угорщини. Автор доводить ідею, що в правлячих колах Австро-Угорщини діяла впливова група військових та державних діячів, яка планомірно втілювала курс на війну, але лише локальну з Сербією [39, с. 18]. Він навіть обґрунтовує ідею, що завдяки брехливій сербській пропаганді Франц Фердинанд змальовувався як ворог Сербії, але сьогодні, завдяки дослідженню біографічних матеріалів, він постає як прихильний плану перетворення дуалістичної імперії в «Сполучені Штати Великої Австрії» [39, с. 20].

Історіографію пострадянського історичного наукового простору можна поділити на певні етапи, спираючись на політичний чинник, на що звертав свою увагу Б. Д. Козенко [44, с. 3], його періодизація була дещо

модернізована і на сьогоднішній день може бути запропонована в такому вигляді:

1918-1929 рр. – відбувалось початкове накопичення історіографічного доробку та публікація як офіційних, так і засекречених внутрішніх та міждержавних документів;

1930-1953 рр. – період існування історичних досліджень в умовах політичного культу особи Сталіна;

1953-1960-ті рр. – період перших спроб альтернативного висвітлення подій Першої світової війни не лише як передумови світових соціалістичних перетворень;

1970-1989 р. – період політизації історичних досліджень в умовах «холодної війни» та ізоляції наукових шкіл;

1990 – по теперішній час – формується критичний підхід, створюється нова альтернативна історіографія війни.

Важливим доробком на шляху створення всебічного висвітлення подій періоду війни стали спогади політиків, дипломатів, учасників війни П. Мілюкова [46], міністр іноземних справ Тимчасового уряду, А. Ізвольського посла у Франції, С. Сазонова міністра іноземних справ Росії в 1910-1916рр. та ін. [59].

На початковому етапі формування історіографічного доробку радянських істориків можна простежити існування дискусій, різноманітні погляди на причини та характер війни, висловлювання власних думок всупереч іноземним науковцям, можливість відвідувати капіталістичні держави, знайомитись з роботами їх науковців [44, с. 4]. Одними з перших офіційних джерел стали надруковані учасниками ворогуючих коаліцій «кольорові книги», як згодом з'ясувалось, спеціально відредаговані власними спеціалістами з метою виправдати свою участь в коаліціях, наприклад «помаранчева книга» російського дипломатичного відомства за кордоном надрукували без виправлень, які були внесені на етапі створення переписки та надання альтернативних пропозицій російською стороною [31, с. 154].

В пореволюційний період таємні документи архіву МІС друкувались на сторінках газет

«Відомості», «Газета Тимчасового Робітничого та Селянського Уряду», «Правда» – біля 150 документів [Сборник секретных документов из архивов бывшего Министерства иностранных дел. Вып. 1-7. Пг., 1917.]. В 20-ті роки друкується низка тематичних збірок з архівними документами дореволюційного МЗС [Материалы по истории франко-русских отношений за 1910-1914 гг.: Сборник секретных дипломатических документов бывшего императорского российского Министерства иностранных дел. М., 1922. Международные отношения в эпоху империализма (МОЭИ): Документы из архивов царского и временного правительства 1878-1917 гг. Серия III. 1914-1917. Т. 1-10. М.; Л., 1931-1938; Серия II. 1900-1913. Т. 18-20. М.; Л., 1938-1940. Раздел Азиатской Турции по секретным документам Министерства иностранных дел. М., 1924. Русско-германские отношения 1873-1914 (Документы из секретного архива Министерства иностранных дел). М., 1922. Сборник секретных документов из архивов бывшего Министерства иностранных дел. Вып. 1-7. Пг., 1917 Царская Россия в мировой войне. Л., 1926].

В умовах панування тоталітарної сталінської ідеологічної диктатури М. Покровським формулюється теза про винуватість Антанти у розв'язанні війни. В своїх роботах намагався обґрунтувати тезу про вирішальне значення боротьби за торговельні шляхи, а отже і неминучість її загострення при спробі переглянути права на Босфор та Дарданели [53]. Аналогічні були погляди М. Полетики, який всю провину за виникнення липневої кризи та розв'язання війни покладав на російський царизм [55].

Цікавими були узагальнення академіка Є. В. Тарле, який був прихильником ідеї цілковитої провини у розв'язанні збройного конфлікту німецького імперіалізму, зокрема провідну роль надавав кайзеру Вільгельму II, а агресивну роль Антанти намагався приховати [63].

Передвоєнний час не залишав історикам можливості здійснювати самостійні альтерна-

тивні дослідження цієї теми, зокрема завдяки лютневому листу Й. Сталіна з чіткими директивами щодо перегляду трактування Ф. Енгельсом ролі російського царизму в світовому конфлікті [84, 44].

В роки Другої світової війни Є. В. Тарле продовжував займатись цією темою [64, с. 60-63, 69-73, 96-99].

Після закінчення Другої світової війни історики звертають свою увагу на тему дипломатичних стосунків під час війни, з'являється праця Ф. Нотовича «Дипломатична боротьба в роки першої світової війни» [48]. Зазначена робота тривалий час займала провідні позиції щодо деталізації та визначення роль ворогуючих сторін у розвитку військових кампаній та впливу на внутрішні політичні та економічні процеси в російській імперії. Внаслідок зняття грифу секретно та оприлюднення нових документів в його роботу було внесено певні уточнення [40]. Важливою була спроба простежити всі аспекти як економічних, так і політичних конфліктів всіх учасників війни.

Ю. Пісарев в своїй роботі спробував дати аргументовану критику закордонних істориків які намагались своїми роботами «обілити» власні уряди і перекласти всю провину за виникнення війни на Сербію та Росію [51]. Зрозуміло, що жодна війна, яка охопила таку кількість держав і населення планети не може виникнути лише завдяки провині однієї країни, а решту її учасників слід визнати лише жертвами обставин.

Нова робота М. Полетики «Виникнення першої світової війни», яка вийшла в 1964 році стала узагальненням попередніх дослідження з урахуванням нових європейських документів [56]. В його дослідженні лише недостатньо розглядалась роль та значення зовнішньополітичного відомства США у зв'язку з більш тривалим періодом грифу секретно і відповідно неможливістю ознайомитись з оригінальними джерелами щодо мотивів та конкретних дій.

З кінця 1950-х років серед робіт радянських істориків поширюється тенденція загостре-

ного висвітлення агресивної експансіоністської американської зовнішньої політики США, особливо постаті В. Вільсона, здійснювались спроби критично висвітлити роль країн-союзниць Росії по коаліції [28, с. 25; 44, с. 4].

В 1960-ті роки дослідники війни спрямовують свої погляди на дослідження біографій політиків які мали певне відношення до подій світової війни, наприклад В. Трухановський про У. Черчіля (1968) [67], К. Віноградов – Д.Л. Джорджа (1970) [27], З. Гершов – В. Вільсона (1983) [30], Д. Прицкер – Ж. Клемансо (1983) [57], А. Уткін – В. Вільсон (1989) [73] та інші.

Знову набуває актуальності питання, як оцінювати укладений Брестський мир – як декларацію перемоги або поразки в війні для радянської країни. А. Чубарьян в своїй монографії «Брестський мир» (1964) здійснив спробу обґрунтувати ідею, що укладений мир був шляхом виходу з війни і про поразку не могло бути мови [79].

Сьогодні, без комуністичної ідеологічної цензури вийшли роботи істориків з альтернативним баченням цього кроку радянської влади. Історики спираючись на значний економічний статистичний фундамент доводять ідею того, що опинившись в ізоляції на міжнародній арені, економічній блокаді союзники Антанти саме з метою уникнення потрапляння військового реманенту здійснюють введення своїх збройних сил в великі порти на півночі та півдні, спричиняючи військову інтервенцію і втручання у внутрішнє життя країни [58].

З початком політики «перебудови» серед істориків спостерігається намагання здійснити ревізію попередніх оцінок та характеристик Першої світової війни, її учасників. В своїх роботах Ю. Пісарев звернув увагу на потребу додаткового ретельного дослідження та аналізу прихованих для сторонніх суперечностей та спільних напрямків діяльності як між Троїстим союзом і Антантою, так і в середині кожної з коаліцій [51, с. 40]. Окремі науковці взагалі піддали сумніву характеристику цієї війни як імперіалістичної та

оцінку ролі та ідей В. Вільсона [44, с. 14.]. В цей період починають видавати книги з спогадами безпосередніх учасників та свідків цих подій, наприклад С. Сазонова [59], П. Мілюкова [46] та ін.

З'являються роботи які намагаються вийти за звичайні традиційні канони методології вивчення історичної події. Так в своїх монографіях О. Сенявська здійснює спробу висвітлити події війни через психологічне сприйняття людиною трагедії людства, її менталітет [61]. Також здійснюються спроби визначити роль та значення війни в історії світової цивілізації (В. Мальков, П. Волобуєв, Л. Істягін та ін.). Деякі історики стали досліджувати можливі альтернативи історичного розвитку при уникненні війни (Є. Черняк [78], О. Ревякін, Л. Істягін [44, с. 24-25].

Вже в 2003р. побачив світ двотомник Інституту всесвітньої історії РАН за участю Асоціації істориків Першої та Другої світових війн в якому було здійснено спробу дослідити зв'язок та обумовленість економічних інтересів та духовної мобілізації під час підготовки до війни, зростання втручання держави в економіку, специфічні риси коаліційної війни всесвітнього масштабу та роль дипломатії, суспільної думки, значення та роль союзницьких країн та їх колоній [47].

З плином часу українські історики почали звертати свої погляди на окремі прояви загальнолюдської трагедії, так Л. В. Білоус здійснила спробу вивчення питання депортації єврейського населення на території Російської імперії під час Першої світової війни [Л. В. Білоус Депортація єврейського населення на території Російської імперії під час Першої світової війни / УІЖ. – 2011. – № 2. – С. 65-79]. Значна частина сучасних українських історичних розвідок пов'язані з дослідженням проблем біженства, евакуація українського населення Галичини, Волині, діяльність різних добровільних організацій. Тому слід згадати важливий доробок українських істориків О. П. Реєнта [85], О. В. Сердюка [86], Г. В. Сегеди [87], Л. М. Жванко

[82], Т. І. Лазанської [88], О. М. Доніка [89] та ін.

Звонарев К. К. звернув увагу на роль та значення німецької агітації та пропаганди в роки світової війни як на власне населення, так і на ворожі народи [90].

Політико-правовому становищу національних меншин України в умовах Першої світової війни приділив увагу у своїх дослідженнях Микола Васильович Лазарович [91], Г. Ф. Турченко [92] та інші. Згадані автори дійшли висновку, що в роки війни загострились міжнаціональні конфлікти, знизився економічний рівень, значно зросли антиімперські настрої меншин. Саме представники етнічних меншин використовувались ворогуючими сторонами як об'єкт демонстрації власної сили та економічної могутності.

В 2014 році відзначали вже сторічний ювілей початку Першої світової війни в усьому світі і знову історики пригорнули увагу не лише фахівців, а і пересічних громадян всього світу до цієї трагічної дати.

Таким чином слід зазначити, що на висвітлення передумов, військових дій, економічного життя країн учасниць конфлікту, дипломатичної роботи, світогляду та психології населення та інших аспектів цього

історичного процесу впливали не лише політичні умови країни, а також і різноманітні методологічні та концептуальні підходи і особистісні цінності історика дослідника, а також можливість доступу до джерел, їх критичний аналіз. перша світова війна і надалі повинна залишатись однією з найактуальніших тем для дослідження науковцями щоб людство відчувало важливість збереження миру незважаючи на економічні суперечності та конкуренцію, тому що жодне знищене військовою машиною життя не може ніяким чином бути компенсоване у розгортанні загального цивілізаційного історичного процесу ні в минулому, ні сьогодні в умовах Антитерористичної операції в Україні. Перехрещення на українських землях стратегічних інтересів провідних економік сьогодні може, як і постріл в Сараєво спричинити на новому технологічному рівні загальноцивілізаційну трагедію, а тому потрібно знову повернутись до вивчення уроків Першої світової війни на нових методологічних історичних принципах. Отже розробка нових напрямків, використання нових методологічних прийомів буде сприяти більш глибокому дослідженню та подальшій динаміці досліджень військової історії України.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Агеев А.М., Вержховский Д.В., Виноградов В.И., Глухов В.П., Криницын Ф.С., Ростунов И.И., Соколов Ю.Ф., Строков А.А. История первой мировой войны 1914-1918 гг. – М.: «Наука». – Т.1. – 709с.
2. Айрапетян М.Э., Кабанов П.Ф. Первая мировая империалистическая война 1914-1918 гг. – М.: «Просвещение». – 214 с.
3. Европейские державы и Греция в эпоху мировой войны. – М., 1922. – 169 с.
4. Константинополь и проливы. По секретным документам Министерства иностранных дел. В 2 т. М. – 1925-1926. – 548 с.
5. Материалы по истории франко-русских отношений за 1910-1914 гг.: Сборник секретных дипломатических документов бывшего императорского российского Министерства иностранных дел. – М., 1922. – Т. 1-3.
6. Международные отношения в эпоху империализма (МОЭИ): Документы из архивов царского и временного правительства 1878-1917 гг. Серия III. 1914-1917. – Т. 1-10. – М.; Л., 1931-1938; Серия II. 1900-1913. Т. 018-20. – М.; Л., 1938-1940.
7. Раздел Азиатской Турции по секретным документам Министерства иностранных дел. М., 1924.// Министерство иностранных дел России в годы Первой мировой войны: Сборник документов / Министерство иностранных дел Российской Федерации. – Тула: Аквариус. – 2014. – 960 с.
8. Россия и США. Дипломатические отношения 1900-1917 г. / Под ред. А. Н. Яковлева. – М., 1999. – 850 с.
9. Россия и США. Торгово-экономические отношения 1900-1930: Сборник документов / Отв. ред. Г.Н. Севостьянов. М., 1996. – 464 с.

10. Русско-германские отношения 1873-1914 (Документы из секретного архива Министерства иностранных дел). – М., 1922. – 242 с.
11. Сборник секретных документов из архивов бывшего Министерства иностранных дел. Вып. 1-7. Пг., 1917. – 260 с.
12. Совет министров Российской империи в годы первой мировой войны. Бумаги Л. Н. Яхонтова. Запись заседаний и переписка (июль 1914 – сентябрь 1916). СПб., 1989. – 540 с.
13. Царская Россия в мировой войне. – Л., 1926. – 304 с.
14. Базанов С.Н. Алексей Алексеевич Брусилов. – М.:Цейхгауз, 2006. – 48 с.
15. Белова И.Б. Первая мировая война и российская провинция. 1914 – февраль 1917 г. / И. Б. Белова; под. ред. Г. А. Бордюгова. – М.: АИРО-XXI, 2011. – 288 с.
16. Бологов Н.А. Мировая империалистическая война 1914-1918 гг. – Л.: ВМА РККА им. Ворошилова, 1937. – 242 с.
17. Бондаренко В. Герои Первой мировой. – М.: «Молодая гвардия», 2013. – 548 с.
18. Богатуров А.Д. Введение // Мир между войнами. Избранные документы по истории международных отношений 1910-1940. М., 1997. – 520 с.
19. Бойко О.Д. Історія України: Посібник для студ. вузів. – К.: Академія, 2005. – 687 с.
20. Буркхардт Я. Размышления о всемирной истории / Пер. – 2-е изд., М.; СПб.: Центр гуманитарных инициатив, 2013. – 560 с.
21. Блискавицкий И.М. Германская историография первой мировой войны и идеологическая подготовка второй мировой войны // Первая мировая война. – М., 1968. – 374 с.
22. Дегоев В.В. Внешняя политика России и международные системы: 1700-1918 гг.: Учеб. пособие. – М., 2004. – 496 с.
23. Васюков В.С. «Главный приз». С.Д. Сазонов и соглашение о Константинополе и проливах // Российская дипломатия в портретах. – М., 1992. – 400 с.
24. Васюков В.С. Внешняя политика России накануне Февральской революции. 1916-февраль 1917 г. – М., 1989. – 314 с.
25. Виноградов В.Н. Еще раз о новых подходах к истории первой мировой войны // Новая и новейшая история. – 1995. – № 5.
26. Виноградов К.Б. Буржуазная историография первой мировой войны. Происхождение войны и международные отношения 1914-1917 гг. – М., 1962. – 400 с.
27. Виноградов К.Б. Дэвид Ллойд Джордж. – М., 1970. – 418 с.
28. Виноградов К.Б. Первая мировая война. Дискуссионные проблемы // Новая и новейшая история. – 1995. – № 2.
29. Германская история в новое и новейшее время. – Т. I-II. – М., 1971.
30. Гершов З.М. Вудро Вильсон. – М., 1983. – 335 с.
31. Григорьева И.В. Источниковедение новой и новейшей истории стран Европы и Америки: Учебник / Под ред. И.П. Дементьева, А.И. Патрушева. – М., 1984. – 432 с.
32. Грицак Я.Й. Нарис історії України: Формування модерної української нації XIX – XX ст.: Навч. посібник. – К.: Генеза, 1996. – 360 с.
33. Грушевський М. Ілюстрована історія України. – К.: Наукова думка, 2002. – 544 с.
34. Гунчак Т. Україна: перша половина XX століття: Нариси політичної історії. – К.: Либідь, 1993. – 288 с.
35. Гісем О.В., Мартинюк О.О. Всесвітня історія. XX- початок XXI століття. Довідник для учнів та абітурієнтів: Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. – 480 с.
36. Дегоев В.В. Внешняя политика России и международные системы: 1700-1918 гг.: Учеб. пособие. – М., 2004. – 495 с.
37. Евзеров Р.Я. Ленинская теория империализма: мифы и реалии // Новая и новейшая история. – 1995. – № 3.
38. Ерусалимский А.С. Внешняя политика и дипломатия германского империализма в конце XIX в. – М., 1951. – 604 с.
39. Исламов Т.М. Австро-Венгрия в Первой мировой войне. Крах империи // Новая и новейшая история. – 2001. – № 5.
40. Историография истории нового и новейшего времени стран Европы и Америки. – М., 2000. – 447 с.
41. История дипломатии. 1-е изд. Т. 1-3. М., 1941-1945; 2-е изд. Т. 1-5. М., 1959-1974.
42. История США: В 4 т. М., 1983-1918, раздел III.
43. История Франции: В 3 т. Т. II. – М., 1973.
44. Козенко Б. Д. Отечественная историография Первой мировой войны // Новая и новейшая история. – 2001. – № 3.
45. «Круглый стол». Первая мировая война и ее воздействие на историю XX века // Новая и новейшая история. – 1994. – № 4-5.
46. Миллюков П.Н. Воспоминания. Т. I-II. – М., 1990. – 512 с. – 559 с.
47. Мировые войны XX века. – М., 2003 / Рук. проекта О.А. Ржешевский. – Кн. 1. Первая мировая война. Исторический очерк. Науч. рук. В.Л. Мальков; Отв. ред. Г.Д. Шкундин; Книга 2. Первая мировая война. Документы и материалы. Науч. рук. Б.М. Туполев; Отв. ред. В.К. Шацило; Сост. А.П. Жилин.

48. Нотович Ф.И. Дипломатическая борьба в годы первой мировой войны. – Т. 1-2. М.; Л., 1947.
49. Первая мировая война. Дискуссионные проблемы / Отв. ред. Ю.А. Писарев, В.Л. Мальков. – М., 1994. – 306 с.
50. Первая мировая война. Пролог XX века / Отв. ред. В.Л. Мальков. – М., 1998. – 693 с.
51. Писарев Ю.А. Новые подходы к изучению истории первой мировой войны // Новая и новейшая история. – 1993. – № 3.
52. Писарев Ю.А. Великие державы и Балканы накануне первой мировой войны. – М., 1985. – 286 с.
53. Покровский М.Н. Империалистическая война: Сборник статей. 2-е изд. 1915-1930. – М., 1931, 1934.
54. Покровский М.Н. Империалистическая война: Сборник статей. 1915-1927. – М., 1928. – 420 с.
55. Полетика Н.П. Возникновение первой мировой войны (июльский кризис 1914 г.). – М., 1964. – 606 с.
56. Полетика Н.П. Возникновение первой мировой войны. – М.; Л., 1935. – 728 с.
57. Прицкер Д.П. Жорж Клемансо. Политическая биография. – М., 1983. – 316 с.
58. Ревякин А.В. История международных отношений в новое время: Учеб. пособие. – М., 2004. – 264 с.
59. Сазонов С.Д. Воспоминания. – М., 1991. – 196 с.
60. Свилас С. Российская историография первой мировой войны / Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 2004. – №4. – С. 68-72.
61. Сенявская Е.С. «Образ врага» в сознании участников первой мировой войны // Европа и Россия в XIX-XX веках: Сборник научных трудов. – М., 1996. Аграрная реформа в странах Центрально-Восточной Европы и России (1990-2000). – М.: Наука, 2003. – 255 с.
62. Сенявская Е.С. Человек на войне: Историко-психологический очерк. – М., 1997. – 232 с.
63. Тарле Е.В. Европа в эпоху империализма 1871-1919 гг. – М.; Л., 1927; 2-е изд., доп. М.; Л., 1928. См. также: Тарле Е.В. Сочинения. Т. 1-12. М., 1957-1962; Т. 5.
64. Тарле Е.В. Первое августа. Коалиционная война. От агрессии к капитуляции 1914-1918 гг. // Тарле Е.В. – Соч. Т. 12. – С. 60-63, 69-73, 96-99.
65. Тихвинский С.Л. Обобщающее исследование истории мировых войн XX века // Новая и новейшая история. – 2004. – № 1.
66. Трубецкой Г.Н. Русская дипломатия 1914-1917 гг. и война на Балканах. – М., 1992. – 127 с.
67. Трухановский В.Г. Уинстон Черчилль. Политическая биография. – М., 1968. – 472 с.
68. Оськин М.В. Неизвестные трагедии Первой мировой. Пленные. Дезертиры. Беженцы / М.В. Оськин. – М.: Вече, 2011. – 432 с.
69. Оськин М.В. Брусиловский прорыв. – М.: Яуза, Эксмо, 2010. – 208 с.
70. Нелипович С.Г. Варшавское сражение. Октябрь 1914. – М.: Цейхгауз, 2006. – 64 с.
71. Нелипович С.Н. Брусиловский прорыв. Наступление Юго-Западного фронта в кампанию 1916 года. – М.: Цейхгауз, 2006. – 48 с.
72. Зайончковский А. Мировая война 1914-1918гг. – М.: Государственное военное издательство Наркомата обороны Союза ССР. – 1938. – Т. 1. – 334 с.
73. Уткин А.И. Дипломатия Вудро Вильсона. – М., 1989. – 322 с.
74. Уткин А.И. Первая мировая война. – М., 2001. – 592 с.
75. Такман Б. Августовские пушки / Барбара Такман; пер. с англ.. А. Милюкова. – М.: Астрель, 2012. – 571 с.
76. Такман Б. Первый Блицкриг. Август 1914. – М.: ООО «Фирма «Издательство АСТ»»; СПб.: Terra Fantastic, 1999. – 640 с.
77. Хвостов В.М. Проблемы истории внешней политики России и международных отношений в конце XIX – начале XX в.: Избранные труды. – М., 1977. – 410 с.
78. Черняк Е.Б. Монополистический капитализм первой половины XX в. в исторической перспективе // Новая и новейшая история. – 1990. – № 2. – С. 25-27.
79. Чубарьян А.О. – Брестский мир. – М., 1964. – 246 с.
80. Шацко В.К. Последняя война царской России. – М.: ЭКСМО, 2010. – 254 с.
81. Шацко В.К. Первая мировая война 1914-1918. Факты. Документы. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2003. – 480 с.
82. Жванко Л.М. Біженці Першої світової війни: український вимір(1914-1918рр.): монографія / Л.М. Жванко. – Х.: Віровець А.П. «Апостроф», 2012. – 568 с.
83. Шеремет В. Босфор, Россия и Турция в эпоху первой мировой войны (по материалам русской внешней разведки). – М., 1995. – 288 с.
84. Энгельс Ф. Внешняя политика русского царизма // Маркс К., Энгельс Ф. Соч., 2-е изд. Т. 22. – 310 с.
85. Реєнт О.П. Україна в Першій світовій війні: сучасні науково-методологічні акценти // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. – К., 2007. – №16. – С. 88-103; Реєнт О., Сердюк О. Загострення суперечностей в імперському суспільстві у роки Першої світової війни (липень 1914 – лютий 1917 рр.) // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – К., 2004. – №7. – С. 5-47.
86. Сердюк О.В. Біженство в Україні під час Першої світової війни // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – К., 2002. – №4. – С. 111-132.

87. Сегеда Г.В. Огляд джерел та літератури з проблеми біженців в Україні у період Першої світової війни // Там само. – 2005. – №9. – С. 136-146.
88. Лазанська Т.І. Німці-виселенці українських губерній у роки Першої світової війни // Там само. – С.84–110; Її ж. Становище біженців України в роки Першої світової війни // Там само. – 2009. – №16. – С. 196-240.
89. Донік О.М. Громадська благодійність в Україні в роки Першої світової війни // Там само. – С.61-86.
90. Звонарев К.К. Германская агитация и пропаганда вв Первой мировой войне. – Киев. – 2005. – 176 с.
91. Н.В.Лазарович Политико-правовое положение национальных меньшинств Украины в условиях Первой мировой войны // Вестник ВЭГУ 2012. – №6(62). – С. 151-156.
92. Турченко Г.Ф. Особливості етносоціальних змін у південноукраїнському регіоні в 1914-1917 рр. // Державна етнонаціональна політика: правовий та культурологічний аспекти в умовах Півдня України. Збірник наукових праць V Всеукраїнської науково-практичної конференції 2–3 жовтня 2003 р. – Запоріжжя: ЗНТУ ; Сімферополь: Доля, 2003.

Н. Н. Зеркаль,

Николаевский национальный университет им. В. Сухомлинского, г. Николаев, Украина

ПЕРВАЯ МИРОВАЯ ВОЙНА И УКРАИНА: ИСТОРИОГРАФИЯ ПРОБЛЕМЫ

Статья посвящена периодизации изучения истории Первой мировой войны советскими и современными украинскими историками. Длительное время изучение этой трагической страницы истории украинского народа и мировой цивилизации была под запретом, или тенденциозно освещалась. Автор статьи анализирует основные тенденции и этапы изучения Первой мировой войны историками исследователями. Современная украинская историография приобретает все более разнообразный характер как по предмету исследования, так и по используемым методам. Благодаря новым подходам значительно увеличивается проблематика и возможности научных исследований.

Ключевые слова: *Первая мировая война, историография, дипломатическая история, национальная политика, Антанта, тройственный союз.*

M. Zerkal,

Nicholas National University V. Sukhomlynsky, Mykolaiv, Ukraine

WORLD WAR I AND UKRAINE: HISTORIOGRAPHY PROBLEM

The First World War caused global civilizational changes not only in the European but also in the whole history of the world. Historical research sought to determine not only external but also internal processes underlying this event. Even crossing the frontier research centenary of the event retains its relevance and importance for present and future generations.

Problem historiographical stories of World War due to its scientific value. In terms of scientific and theoretical study of foreign scientific results will enable the objective laws and identify certain characteristics methodological, conceptual and political conditions create approaches and concepts, it is important to understand the historical process as a whole. From a practical point of importance is the ability to use global conceptual and methodological expertise Ukrainian historians. The purpose of the study is that based on the analysis of scientific results historians distinguish basic approaches to coverage of the First World War. In terms of the ongoing armed conflict in eastern Ukraine before scientists sooner or later there will be a need for a coherent and theoretically sound design of national history in the context of world historical process and on occasion may be the analysis of the events of World War II, we hope that this confrontation will not take such a global opposition and human and material losses humanity. The method chosen research topic was the author of periodization method that allows you to trace the dynamics of the formation of the problems and prospects of further study. Historiography of post-Soviet historical science space can be divided into certain stages, based on political factors, which drew their attention B. D. Kozenko [Kozenko BD Patriotic War historiography FIRST myrovoy // Novaya noveyshaya and history. 2001. № 3. – С. 3.] Periodization it was slightly modernized and today can be offered as follows:

1918-1929rr. – Initial accumulation occurred historiographical revision and publication of both official and secret domestic and international documents;

1930-1953rr. – The period of historical research in terms of political personality cult of Stalin;

1953-1960-s. – *During the first attempts of alternative coverage of the First World War, not only as a prerequisite for world socialist transformation;*

1970-1989. – *During the politicization of historical research in the «Cold War» and the isolation of scientific schools;*

1990 – *Present – formed a critical approach, a new alternative historiography of the war.*

Thus it should be noted that the coverage of preconditions, war, economic life of the participants of the conflict, diplomatic work, philosophy and psychology of the population and other aspects of the historical process influenced not only by the political conditions of the country, as well as a variety of methodological and conceptual approach and personal values historian, researcher, and access to sources of critical analysis. First World War must continue to be one of the most pressing topics for research scientists to humanity felt the importance of preserving peace despite the economic contradictions and competition, so that no cut military machine of life can not be compensated in any way to deploy common civilization historical process or in the past, not today against the anti-terrorist operations in Ukraine. Crossing the Ukrainian lands strategic interests leading economies today can, like a shot in Sarajevo lead to new technological level general civilizational tragedy, and so you need to get back to studying the lessons of World War I on new methodological historical principles. Thus the development of new areas, the use of new methodological tools will facilitate a more in-depth research and further study the dynamics of Military History of Ukraine.

Keywords: *The first World War, historiography, diplomatycheskaya History, Politics natsyonalnaya, Antanta, Trinity Union.*

Рецензенти: *Сінкевич Є. Г., д-р іст. наук, проф.;*

Срогош Т., д-р іст. наук, проф.